

Nog even en de grutto is verleden tijd

Theunis Piersma met een grutto, volgens de wetenschapper 'onze nationale vogel'.

Adrie Mouthaan

Zo'n typisch Nederlandse vogel als de grutto dreigt te verdwijnen. En dat komt doordat wij het boerenland vernielen.

DOOR CASPAR JANSEN FOTO ADRIE MOUTHAAAN

'Ach, we wonen hier mooi', verzucht Theunis Piersma, terwijl we uit het raam van het voormalige schooltje in het Friese dorpje Gaast naar de mussen en mezen kijken in de tuin. 'Maar toch praten we de laatste tijd wel eens over verhuizen. Voor mensen die gevoelig zijn voor de mooie dingen van het boerenland wordt het hier moeilijk leefbaar.'

Er staat een kathedraker midden in de kamer, met daarop het klassieke vogelboekje *Zien is kennen* opengeslagen op de pagina waarop de grutto beschreven wordt. Op de tafel van zijn bureau liggen zenders van gesneuvelde gruttokuikens. Sinds 2004 volgen onderzoekers onder leiding van Piersma in Zuidwest Friesland het wel en wee van ongeveer duizend gruttopaartjes. Als scholier en student biologie hield de hoogleraar trekvoegecologie (aan de Rijksuniversiteit Groningen) en wadvogelonderzoeker (bij het NIOZ op Texel) zich al met grutto's bezig. Daarna bestudeerde hij jarenlang vooral de kanoeten en andere vogels van het wad, maar de grutto verdween nooit van het netvlies.

Piersma was regelmatig in de overwinteringsgebieden in West-Afrika, bekeek de grutto's op hun pleisterplaatsen in Spanje en is in Nederland de drijvende kracht achter het onderzoek naar de zeltogende vogel die nog niet zo lang geleden kenmerkend was voor het bloemrijke, Nederlandse weidelandschap. Een landschap dat je, aldus de Spinozaprijswinnaar, nu bijna alleen nog op Schiphol kunt zien, op de promotieposters.

Hij is wetenschapper, maar voelt zich ook Fries, zegt hij. En als hij om zich heen kijkt in Friesland, van oudsher de gruttoprovincie bij uitstek, valt het hem tegenwoordig zwaar. 'De schade in het land: weer een slootje dat wordt gedicht, weer een oude kavel die over de kop wordt gehaald en ingezaaid met Engels raaigras, of erger: met bloembollen; weer een nieuwe stal die 's avonds hel verlicht wordt, weer een nieuwe betonnen mestopslag; het gif dat wordt gespoten; de enorme melkwagens van Campina die wegbermen kapotrijden. Dan het plattelandsgeluid bij windstil weer: het permanente gebrom van generatoren bij boerderijen. En tussendoor die valse jacht op ganzen.'

Na een korte stilte: 'Maar ook wat je dan mist, wat je niet meer ziet en hoort: het zingen van leeuweriken, het geknor van kikkers, koeien in de wei, kleur en geur, bloemen, weidevogels. En insecten, zo weinig insecten. En steeds minder mensen ook, want wat hebben die in het land te zoeken, anders dan rijdend in een megagrote trekker? Een uitgekleeft, industrieel landschap, het groene riool. Ik zou graag willen dat ik het anders kon zeggen.'

Gelukkig, vindt hij, is hij niet de enige die zich zorgen maakt. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de oprichting van het burgerinitiatief Kening fan

'e Greide (Koning van de Weide) in 2011. Friese burgers, wetenschappers en ook boeren verenigden zich om de weidevogels en het Friese cultuurlandschap te redden. Piersma was een van de initiatiefnemers. Daarnaast geeft hij lezingen in het land over de grutto, samen met zangeres Nynke Laverman en muzikant Sytze Pruikma. En dan is Piersma ook nog pleitbezorger voor de verkiezing van de grutto tot Nationale Vogel volgende week. Want: 'De grutto is onze nationale vogel. Het is de enige vogel die in ons land is ontstaan en die bijna uitsluitend in Nederland voorkomt; 85 procent van de gruttipopulatie broedt in Nederland. Onze grutto, deze ondersoort, leeft niet op andere plekken in de wereld.'

Het mag inmiddels duidelijk zijn: het gaat slecht met de grutto. Halverwege de jaren zestig leefden er nog 120.000 paartjes in Nederland - vermoedelijk een historisch hoogtepunt - daarna ging het bergafwaarts. 'En 2015 wordt het allerslechtste gruttojaar uit de geschiedenis. Dit voorjaar waren er in totaal misschien nog zo'n 60.000 individuele vogels over. Elk jaar gaat ongeveer 20 procent dood. Dat zouden er dan zo'n 15.000 zijn. En omdat er dit jaar hoogstens 4.000 kuikens zijn geproduceerd, zou dat betekenen dat we er komend voorjaar nog eens 11.000 zijn kwijtgeraakt. Dan heb je opeens een Nationale Vogel die richting uitsterven gaat.'

De oorzaken zijn tot in detail bekend: de grutto mag zich de best onderzochte vogel van Nederland noemen. 'Habitatverlies door de aanleg van grote wegen en industrieterreinen en de schaalvergroting en intensivering van de landbouw in het overgebleven cultuurland. Nog lager waterpeil, nog meer bemesting, nog harder groeiend eiwitrijk Engels raaigras, nog meer mais, nog meer monocultuur.

Boeren maaien nu meestal wel vijf keer per jaar, in plaats van één of twee keer in de zomer. In veel gevallen worden gevonden nesten ontzien, die in graspollen verstopte nesten worden dan gemakkelijk door predatoren gevonden. Veel van de overgebleven kuikens verhongeren vervolgens door een gebrek aan vangbare insecten. En als het dan eindelijk zomer wordt, is de bovengrond zo droog dat regenwormen niet meer te bereiken zijn. Dan gaan die oudere grutto's maar vervroegd naar Afrika, zonder dat ze kuikens hebben grootgebracht.'

Her en der klinkt ook wel: geef de grutto op, het is een verloren zaak.

'Tegen die gedachte verzet ik mij hevig. De grutto is nationaal erfgoed. Hij was ooit een vogel van het hoogveen, die foerageerde in de rivierdalen. Hij was schaars totdat het hoogveen werd drooggelegd en afgegraven. In plaats van hoogveen kwam het laagveen en de veeteelt. Die natte weilanden bleken supergeschikt voor de grutto en andere vogels. Ik spreek nu over een periode van duizend jaar, waarin het karakteristieke cultuurlandschap is ontstaan waarmee Nederland zo beroemd is geworden. De grutto hoort daarbij, hij is met ons mee gegroeid, hij hoort hier thuis.'

Natuur verandert nu eenmaal. Er komen andere vogelsoorten terug.

'Dat is nu juist het drama. Op het platteland verdwijnt veel, maar er komt niet veel terug. Ganzen ja, die zijn terug, en nu ook de grote zilverreiger, maar alle weidevogels en akkervogels doen het slecht. En ook wilde planten, vlinders en andere insecten verdwijnen. Het gruttoverhaal is ook een verhaal over mensen, over de leefbaarheid van het boerenland; tweederde deel van het Nederlandse grondgebied. Dat zijn we in hoog tempo aan het vernielen met absurd hoge, door onszelf betaalde subsidies, waarmee we een indrukwekkend industrieel

productiesysteem financieren. Dat begint met het krachtvoer dat elders is geproduceerd, met een enorme productie aan CO2, en dat eindigt met alle overgebleven mest. Daarmee hogen we ons land zo'n beetje op. Vervolgens exporteren we bulkproducten op de wereldmarkt, wat dat betreft gedragen we ons als een lagelonenland. Intussen loopt het platteland leeg. Winkels verdwenen al eerder en steeds meer kleine scholen gaan dicht. Want hoeveel werk is er eigenlijk in de agro-industrie? Toerisme is voor Friesland enorm belangrijk, maar ook dat loopt terug. Toeristen trekken naar plekken waar het landschap wordt gekoesterd.'

Maar wat dan? Terug naar de jaren vijftig van de vorige eeuw?

'Nee, natuurlijk niet, dat zou niet eens kunnen. Het mooie van de grutto is nu juist dat hij staat voor de moderne, gezonde en duurzame veehouderij die kwaliteitsproducten maakt die voor een hogere prijs op de wereldmarkt kunnen worden verkocht. De grutto kan het symbool worden voor boeren die weer trots zijn op hun product, in plaats van op hun productie. Deze allermodernste vorm van boeren noemen we tegenwoordig 'natuurinclusieve landbouw'. Dat is landbouw waarbij je met zorg de grond weer gezond en zelfproductief laat worden, waardoor je geen stikstof of fosfaat meer hoeft toe te voegen, waar je het water niet uit hoeft te knippen. Een bedrijvigheid met cyclische kringlopen. Dan krijg je een nieuw soortenrijk landschap, met mooie boerenproducten, betere en gelukkigere boeren en gezondere burgers. En die burger is gemiddeld nog goedkoper uit ook, want wat hij meer betaalt in de supermarkt, krijgt hij indirect weer terug vanwege ongebruikte belastingcenten.'

Toch wekt dit verhaal bij boeren irritatie. Ondanks de subsidies houden ze hun hoofd nauwelijks boven water. En dan moeten ze

van u ook nog rekening houden met grutto's.

'Ja, ik snap heel goed dat boeren, die in het huidige systeem domweg proberen te overleven, in eerste instantie geen boodschap hebben aan dit verhaal. Maar er zijn boeren die een andere keuze hebben gemaakt. Het is toch bemoedigend dat de tussenhandel juist de biologische melk niet krijgt aangesleept. Zo zijn er steeds meer boeren die op zoek gaan naar een andere weg, die geen plankgasboer meer willen zijn. Ze willen niet meer meedoen in het systeem van perverse subsidieprikkels, dat slechts duwt richting meer en meer voor minder en minder. Deze 'natuurinclusieve'boeren krijgen nog veel te weinig steun. En het moet dan niet gaan om een potje geld hier, of een potje geld daar, maar om een structurele keuze voor het type landbouw dat we in de toekomst willen. Ik heb even gedacht dat we iets mochten verwachten van Sharon Dijksma, de staatssecretaris (tot deze week, red.). We zijn bij haar op bezoek geweest. Ze is slim en charmant, ze vond het geweldig wat we deden met de Kening fan 'e Greide, we moesten vooral doorgaan. Maar niet veel later sloot ze een compromis over het fosfaatplafond waarbij de snel intensiverende boer waarschijnlijk weer beloond wordt ten koste van de natuurvriendelijke boer.'

Is er nog hoop voor de grutto?

'De verandering zal vanuit de mensen zelf moeten komen. Misschien is het mijn optimistische aard, maar ik heb het idee dat er hier in Friesland een omslag zit aan te komen. Kening fan 'e Greide slaat ontzettend goed aan.'

Wordt de grutto verkozen tot Nationale Vogel? In Limburg komt hij niet meer voor. In de meeste andere provincies nauwelijks nog.

'Maar ook in Limburg kwam hij niet

zo lang geleden nog voor. Laat ik het zo zeggen: ik gun het iedereen, grutto's te zien en horen in het voorjaar en in de zomer. Het is zo'n machtig, elegant beest. Ze hebben een rankheid, een mooie vlucht en een fantastische luchtbalts. Ze praten als het ware met elkaar. Dat karakteristieke geluid boven het veld, dat met een beetje fantasie klinkt als 'utto, utto, utto'. Dit meemaken kan vooral in Nederland, het is een unieke belevenis die volledig is verweven met onze geschiedenis en onze cultuur.'